

dr hab. Zbigniew Osiński

UMCS w Lublinie

Sprawność internetowych narzędzi wyszukiwawczych z punktu widzenia badacza dziejów Polski.

Streszczenie: *Artykuł prezentuje efekty badań nad przydatnością internetowych narzędzi wyszukiwawczych z punktu widzenia potrzeb badacza dziejów Polski poszukującego danych bibliograficznych i pełnych tekstów prac naukowych. Punktem wyjścia są informacje o pełnym dorobku naukowym wybranych historyków z okresu ostatnich pięciu lat. Sprawdzeniu poddane zostały następujące narzędzia wyszukiwawcze (wyszukiwanie imion plus nazwisk oraz słów kluczowych): wyszukiwarki naukowe; biblioteczne katalogi on-line; bibliograficzne bazy danych; naukowe serwisy społecznościowe; programy do zarządzania bibliografią. Określone zostało w jakim stopniu wymienione narzędzia pozwalają na uzyskanie informacji o dorobku wybranych historyków oraz, które elementy dorobku nie są przez poszczególne narzędzia wyszukiwane i co na to wpływa. Opracowane zostały zasady postępowania dla historyka, który z jednej strony chciałby, by jego dorobek był jak najbardziej widoczny, a z drugiej strony chciałby uzyskiwać maksymalnie kompletną informację bibliograficzną i możliwie dobry dostęp on-line do pełnych tekstów publikacji.*

Słowa kluczowe: bibliografia dorobku naukowego, dostęp pełnotekstowy, wyszukiwarka naukowa, biblioteczny katalog on-line, bibliograficzna baza danych, naukowy serwis społecznościowy, program do zarządzania bibliografią.

Wstęp

Internet pierwotnie stworzony został z myślą o ułatwieniu życia naukowcom poprzez zgrupowanie w jednym miejscu wszystkich danych potrzebnych do badań, a rozproszonych po wielu komputerach. Bezspornym jest bowiem pogląd, że rozwój nauki jest bezpośrednio związany ze swobodnym obiegiem informacji o jej osiągnięciach oraz z szybkim i łatwym dostępem badaczy do tej wiedzy. W ciągu ostatnich kilkunastu lat zasoby Sieci rozrosły się do wielu miliardów stron WWW, baz danych, repozytoriów oraz dużej ilości różnorodnych usług i narzędzi. Pozwala to domniemywać, że Internet stał się przydatny dla usprawnienia i przyspieszenia procesu badań naukowych. Dawać bowiem powinien szansę na sprawne docieranie do informacji kluczowych przy podejmowaniu decyzji istotnych dla procesu badawczego. W związku z tym zasadne są pytania – czy obecnie Internet pozwala badaczom na dotarcie do pełnej informacji bibliograficznej potrzebnej do prowadzenia badań? - w jakim stopniu pozwala na dotarcie do pełnych tekstów prac naukowych? Jak słusznie zauważają znawcy problematyki informacji naukowej, uniwersalne i powszechne narzędzia wyszukiwawcze – wyszukiwarki typu Google oraz ogólne i tematyczne katalogi stron internetowych – nie umożliwiają łatwego dostępu do zasobów interesujących dla badaczy, nie pozwalają na wstępną ocenę jakości tych zasobów. Jest to efektem istnienia tzw. ukrytego lub głębokiego Internetu, czyli ogromnych zasobów nie indeksowanych przez ogólne wyszukiwarki, o których informacje nie są umieszczane w katalogach stron WWW¹. Problem polega na tym, że zasoby potencjalnie najbardziej przydatne badaczom – informacje bibliograficzne i pełne teksty prac naukowych – znajdują się

¹ Cisek S., Sapa R., Komunikacja naukowa w Internecie – mity i rzeczywistość, http://eprints.rclis.org/bitstream/10760/9148/1/cisek_sapa_2006.pdf [05.07.2012].

głównie w różnorodnych bazach danych, repozytoriach naukowych, zasobach bibliotecznych i archiwalnych, które są elementem ukrytego/głębokiego Internetu². W związku z tym powstaje pytanie – czy bardziej wyspecjalizowane narzędzia wyszukiwawcze pozwalają na rozwiązanie wyżej opisanego problemu? Czy zapewniają optymalną kompletność i dokładność wyszukiwania? – a więc spełniają postulat klasycznych zasad pomiarów efektywności wyszukiwania informacji, przesądzający o jakości usług informacyjnych, o rzeczywistej ich użyteczności dla celów, w jakich użytkownicy z tych usług korzystają³.

Metodyka badań

Dotychczasowe badania problematyki efektywności wyszukiwania w Internecie skupiają się głównie na ogólnej ocenie różnych narzędzi i strategii wyszukiwawczych⁴. Jednakże ze względu na różnorodność zasobów Internetu i różnorodność podejścia badaczy do aktywności sieciowej, ogólna opinia o przydatności dla naukowców różnych narzędzi wyszukiwawczych obarczona będzie dużym ryzykiem błędu. Ocenianie przydatności konkretnych zasobów i narzędzi internetowych, bardzo rozbudowanych i różnorodnych, musi być prowadzone w odniesieniu do precyzyjnie sformułowanych potrzeb określonej grupy użytkowników, na przykład historyków. Służy temu strategia badań jakościowych. Odpowiedzi na pytania badawcze postanowiono poszukać w możliwie dokładnej analizie szczegółowych przypadków związanych z historykami dziejów Polski. Punktem wyjścia były informacje o pełnym dorobku naukowym wybranych dziesięciu historyków z okresu ostatnich pięciu lat. Wyboru dokonano na podstawie następujących kryteriów: stopień naukowy w zakresie historii Polski i obecność w bazie Ośrodka Przetwarzania Informacji – Ludzie nauki⁵; istnienie w określonych zasobach (profile pracowników uczelni, bibliografia dorobku pracowników uczelni) pełnych danych o dorobku danego historyka z okresu 2007-2012; obecność w Sieci pełnych tekstów przynajmniej części prac tych badaczy. Badanie polegało na określeniu na ile kompletne dane bibliograficzne (w porównaniu ze znanym dorobkiem) o publikacjach każdego z wybranych historyków pozwalają uzyskać wyszukiwarki naukowe (przeszukujące zasoby bibliotek cyfrowych, repozytoriów naukowych i pełnotekstowych czasopism on-line); biblioteczne katalogi on-line; bibliograficzne bazy danych; naukowe serwisy społecznościowe oraz programy do zarządzania bibliografią. Badano też, do jakiej części tekstów, umieszczonych przez tych badaczy w zasobach Sieci, pozwalają dotrzeć wybrane

² Derfert-Wolf L., Odkrywanie niewidzialnych zasobów sieci, https://eprints.rclis.org/bitstream/10760/8862/1/derfert_CPI.pdf [05.07.2012].

³ Sosińska-Kalata B., Nowe narzędzia organizacji wiedzy a jakość usług informacyjnych, http://eprints.rclis.org/bitstream/10760/13606/1/Sosinska_Nowe_narzedzia_organizacji_wiedzy.pdf [05.07.2012].

⁴ Białek E., Kryteria oceny relewantności wyników w wyszukiwarkach internetowych i ich wykorzystanie do promocji witryn regionalnych,

http://www.ewa.bicom.pl/arttykul/ewa_bialek_art_relevantnosc.pdf [05.07.2012].;

Choroś K., Efektywność wyszukiwarek internetowych,

<http://www.zsi.pwr.wroc.pl/zsi/missi2002/pdf/s108.pdf> [05.07.2012].;

Derfert-Wolf L., Odkrywanie niewidzialnych zasobów sieci, https://eprints.rclis.org/bitstream/10760/8862/1/derfert_CPI.pdf [05.07.2012].;

Głowacka E., Kryteria oceny i wyboru baz danych,

<http://www.nowybib.pl/publikacje/matkonf/mat19/glowacka.php> [05.07.2012].

Wilk-Kołodziejczyk D., Pozyskiwanie wiedzy w sieciach komputerowych z rozproszonych źródeł informacji, <http://winntbg.bg.agh.edu.pl/skrypty2/0095/285-295.pdf> [05.07.2012].

⁵ Ośrodek Przetwarzania Informacji, serwis: Nauka Polska, baza: Ludzie Nauki - <http://nauka-polska.pl/dhtml/raportyWyszukiwanie/wyszukiwanieLudzieNauki.fs?lang=pl> [05.07.2012].

narzędzia internetowe. Warunkiem wyboru było takie działanie danego mechanizmu wyszukiwawczego, które zapewnia podawanie wyników uwzględniających polskich historyków lub szerzej - humanistów. Testowaniu - poprzez wpisywanie zapytań, w pierwszej wersji imion plus nazwisk, a w drugiej słów kluczowych charakterystycznych dla dorobku danego badacza, a pochodzących z tytułów prac - poddano następujące narzędzia uwzględniające zasoby z danymi bibliograficznymi i pracami naukowymi z zakresu historiografii:

1. wyszukiwarki naukowe: Google Scholar⁶, BASE⁷, Driver⁸, JURN⁹, Microsoft Academic Search¹⁰, OpenDOAR¹¹, Scirus¹²;
2. katalogi on-line: Nukat¹³, KaRo¹⁴, katalog Biblioteki Narodowej¹⁵, katalog Federacji Bibliotek Cyfrowych¹⁶, DART-Europe¹⁷, Europeana¹⁸, The European Library¹⁹, WorldCat²⁰;
3. bazy bibliograficzne: Arianta²¹, BazHum²², Bibliografia Historii Polskiej²³, Bibliografia Narodowa²⁴, The Central European Journal of Social Sciences and Humanities²⁵, LitDok²⁶, Scopus²⁷, ViFaOst²⁸, Web of Science²⁹;
4. naukowe serwisy społecznościowe: AkademiaEdu³⁰, Clio Online³¹, Index Copernicus³², iProfesor³³, ResearcherID³⁴, ResearchGate³⁵;

⁶ <http://scholar.google.pl/>

⁷ <http://www.base-search.net/>

⁸ <http://www.driver-community.eu/>

⁹ <http://www.jurn.org/>

¹⁰ <http://academic.research.microsoft.com/>

¹¹ <http://www.openoar.org>

¹² <http://www.scirus.com>

¹³ <http://www.nukat.edu.pl>

¹⁴ http://karo.umk.pl/K_2.00/

¹⁵ <http://alpha.bn.org.pl/>

¹⁶ <http://fbc.pionier.net.pl/owoc/main>

¹⁷ <http://www.dart-europe.eu/About/info.php>

¹⁸ <http://www.europeana.eu>

¹⁹ <http://search.theeuropeanlibrary.org/portal/pl/index.html>

²⁰ <http://www.worldcat.org/>

²¹ <http://www1.bg.us.edu.pl/bazy/czasopisma/>

²² <http://bazhum.icm.edu.pl>

²³ <http://www.bibliografia.ipn.gov.pl/portal/bhp/>

²⁴ <http://mak.bn.org.pl/w10.htm>

²⁵ <http://cejsh.icm.edu.pl/>

²⁶ <http://www.litdok.de/cgi-bin/litdok>

²⁷ <http://www.scopus.com>

²⁸ <http://www.vifaost.de/start/en/>

²⁹ http://thomsonreuters.com/products_services/science/science_products/a-z/web_of_science/

³⁰ <http://www.academia.edu/>

³¹ <http://www.clio-online.de>

³² <http://scientists.indexcopernicus.com/>

³³ <https://www.iprofor.com/login.html>

³⁴ <http://www.researcherid.com>

³⁵ <http://www.researchgate.net/>

5. programy do zarządzania bibliografią: Citavi³⁶, EndNote³⁷, Mendeley³⁸, Publish or Perish³⁹, ReadCube⁴⁰, RefWorks⁴¹.

Taka metodyka badań różni się od metodyki wykorzystywanej najczęściej w badaniach efektywności narzędzi wyszukiwawczych, polegającej na obliczaniu stosunku ilości wyszukanych dokumentów relewantnych do ilości wszystkich wyszukanych dokumentów. Najczęściej powodem stosowania tej metody jest brak pełnej wiedzy o ilości wszystkich możliwych dokumentów relewantnych. W związku z tym nie jest możliwe precyzyjne określenie na ile sprawne jest dane narzędzie wyszukiwawcze i w jakim stopniu pozwala na uzyskanie pełnej informacji o istniejących zasobach. Badacze wykorzystują wiele technik opracowanych z myślą o rozwiązaniu tego problemu, ale jak na razie nic nie jest w stanie zastąpić wiedzy o faktycznej ilości dokumentów relewantnych, które powinny być wskazane przez testowane narzędzie wyszukiwawcze⁴². W metodzie przyjętej na potrzeby opisywanych badań ten problem nie występuje, bowiem znana jest na wstępie dokładna ilość pozycji bibliograficznych i dokumentów dostępnych on-line dla każdego z wybranych historyków. Dlatego też możliwe było przyjęcie innego współczynnika efektywności narzędzi wyszukiwawczych - kompletności liczonej stosunkiem ilości wyszukanych dokumentów relewantnych do ilości wszystkich dokumentów relewantnych.

Wyniki badań

Dla przedstawicieli nauk humanistycznych i społecznych podstawową wyszukiwarką wydaje się być *Google Scholar*⁴³. Jest to bezpłatna wyszukiwarka specjalistyczna, służąca do przeszukiwania baz danych i repozytoriów dostępnych on-line, zawierających różnorodne publikacje naukowe z wielu dziedzin wiedzy. Pozwala na dotarcie do danych bibliograficznych, streszczeń i pełnych tekstów prac naukowych w wersji cyfrowej. Wyniki szereguje według ilości cytowań danej pracy (ale tylko tych, które pojawiają się w publikacjach dostępnych on-line i indeksowanych przez Google). Dla badanej grupy historyków w dwóch przypadkach wyszukiwarka ta nie wskazała żadnych pozycji bibliograficznych, a w pozostałych ośmiu od 3% do 33% (tylko dla trzech osób było to ponad 20% pozycji). Wyszukane przez *Google Scholar* materiały to: pełne teksty książek i artykułów umieszczonych w cyfrowych bibliotekach i repozytoriach (e-LiS⁴⁴, Cold War History⁴⁵, dKNAV⁴⁶, The Vernadsky National Library of Ukraine⁴⁷, Biblioteka Cyfrowa UMCS⁴⁸, AMUR⁴⁹), pełne teksty artykułów dostępnych w elektronicznych wersjach czasopism („e-Mentor”), informacje bibliograficzne o artykułach wraz z abstraktami (artykuły opublikowane w czasopismach indeksowanych w The

³⁶ <http://www.citavi.com/>

³⁷ <http://www.endnote.com/>

³⁸ <http://www.mendeley.com/>

³⁹ <http://www.harzing.com/>

⁴⁰ <http://www.readcube.com/>

⁴¹ <http://www.refworks.com/>

⁴² Choroś K., Efektywność wyszukiwarek internetowych, <http://www.zsi.pwr.wroc.pl/zsi/missi2002/pdf/s108.pdf> [05.07.2012].

⁴³ <http://scholar.google.pl/>

⁴⁴ <http://eprints.rclis.org/>

⁴⁵ <http://www.coldwar.hu/>

⁴⁶ <http://dlib.lib.cas.cz/>

⁴⁷ <http://www.nbuv.gov.ua>

⁴⁸ <http://dlibra.umcs.lublin.pl>

⁴⁹ <https://repozytorium.amu.edu.pl/jspui/index.jsp>

Central European Journal of Social Sciences and Humanities), informacje bibliograficzne z serwisów wydawnictw (e-Wydawnictwo⁵⁰) oraz informacje o cytowaniach w pracach dostępnych on-line i indeksowanych przez Google. Wyszukiwarka *Google Scholar* nie poradziła sobie nie tylko z informacjami o dorobku naukowym, który nie występuje w wersji cyfrowej, lecz także nie zdołała wskazać wszystkich prac umieszczonych w repozytoriach i bibliotekach cyfrowych⁵¹. Nie dostarczyła też informacji o artykułach składających się na publikacje zbiorowe, nawet te dostępne on-line.

BASE- Bielefeld Academic Search Engine – to multidyscyplinarna wyszukiwarka przeszukująca głównie zasoby uznane za naukowe. Aktualnie (lipiec 2012 r.) za pomocą *BASE* możliwe jest przeszukiwanie 36 milionów pozycji umieszczonych na ponad 2200 bazach źródłowych, m.in. w archiwach pełnotekstowych, które dostępne są przez międzynarodowy protokół Open Archives Initiative (OAI). W wynikach podaje głównie pełne teksty prac. Spośród dziesięciu badanych historyków tylko w dwóch przypadkach *BASE* wyszukała jakiegokolwiek prace. Za każdym razem były to wyłącznie pełne teksty artykułów umieszczonych w repozytoriach - e-LiS, dKNAV i Śląska Biblioteka Cyfrowa⁵². Nie uwzględniła więc wszystkich istniejących repozytoriów i bibliotek cyfrowych.

DRIVER - Digital Repository Infrastructure Vision for European Research - przeszukuje zbiory cyfrowe z różnych dyscyplin naukowych, które zostały zgłoszone do tego systemu przez właścicieli konkretnych repozytoriów i baz. W lipcu 2012 r. możliwe było przeszukiwanie ponad pięciu milionów publikacji naukowych w ponad 330 repozytoriach z 45 krajów. Z wykorzystaniem tej wyszukiwarki nie znaleziono jakichkolwiek informacji o badanej grupie historyków. Niewątpliwym wpływem na taki wynik ma fakt, że do *DRIVER* zgłoszono jak na razie jedynie nieliczne polskie repozytoria naukowe – AMUR⁵³, CEON⁵⁴ i IRWUL⁵⁵. Jednakże, nawet te bazy nie są przeszukiwane na tyle dokładnie, by wykazać wszelkie umieszczone w nich materiały.

JURN - wyszukiwarka indeksująca czasopisma humanistyczne funkcjonujące na zasadzie Open Archives Initiative oraz czasopisma oferujące przynajmniej część zawartości w wolnym dostępie. Przeszukuje obecnie ponad 4400 tytułów czasopism. Pozwoliła na dotarcie do informacji o trzech spośród badanych historyków. W jednym przypadku był to abstrakt artykułu zamieszczonego w czasopiśmie „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne”, w drugim wskazanie kilku cytowań jednej z książek, pojawiających się w artykułach indeksowanych przez *JURN*. W przypadku trzeciego historyka był to pełny tekst artykułu zamieszczonego w pracy „Studien zum Adel im mittelalterlichen Polen” oraz jedna informacja bibliograficzna dotycząca książki, której ten badacz był redaktorem. Okazało się, że wyszukiwarka *JURN* indeksuje niewiele czasopism dostępnych on-line, w których mogą publikować humaniści.

Microsoft Academic Search pozwala na przeszukiwanie prawie 39 milionów publikacji naukowych (lipiec 2012 r.), w tym z dziedziny humanistyki. Z badanej grupy historyków nikt nie został wykazany

⁵⁰ <http://www.e-wydawnictwo.eu/>

⁵¹ Konstatację te potwierdzają badania opisane w artykule Małgorzaty Kowalskiej, Zasoby czasopiśmiennicze w polskich bibliotekach cyfrowych i bibliograficznych bazach danych - koegzystencja, konkurencja czy kooperacja? dostępnym na stronie: http://eprints.rclis.org/bitstream/10760/13125/1/kowalska_baztech_bydgoszcz.pdf [05.07.2012].

⁵² <http://www.sbc.org.pl/dlibra>

⁵³ <https://repozytorium.amu.edu.pl/jspui/>

⁵⁴ <http://depot.ceon.pl/>

⁵⁵ <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/>

w wynikach wyszukiwania. Wynika to po części z faktu, że wyszukiwarka ta indeksuje tylko jedno czasopismo zajmujące się dziejami Polski i niewielką ilość innych publikacji w języku polskim.

OpenDOAR - Open Access Repositories - umożliwia przeszukiwanie repozytoriów dokumentów elektronicznych z całego świata, w tym kilkudziesięciu polskich. Mimo to, wyszukiwarka ta wskazała tylko jeden z artykułów jednego historyka. Zastanawiający jest fakt, że w przeszukiwanym repozytorium umieszczonych jest kilka artykułów tego badacza, a *OpenDOAR* wskazała tylko jeden z nich. Najwyraźniej mechanizmy tej wyszukiwarki funkcjonują wadliwie.

Scirus – wyszukiwarka naukowa przeszukująca zarówno strony WWW jak i zasoby tzw. ukrytego Internetu, dokonująca przy tym pewnej selekcji materiałów jakoby nie mających charakteru naukowego. Nie zapewnia jednak wyszukiwania ani pełnych tekstów prac naukowych, ani nawet abstraktów i danych bibliograficznych kwalifikowanych jako przynależne do wiedzy humanistycznej. Ten obszar nauki jest bowiem pomijany w procesie przeszukiwania Internetu. Na temat badanej grupy historyków *Scirus* dostarcza głównie linki do angielsko- i francuskojęzycznych stron zawierających informacje o konferencjach, wykładach itp. wydarzeniach. W wynikach pojawiają się m.in. profile osobowe umieszczone na stronach niektórych uczelni zatrudniających badanych historyków. Dzięki temu możliwe jest dotarcie do pełnych informacji o ich dorobku. Zaznaczyć przy tym należy, że większość polskich historyków nie dba o systematyczną aktualizację informacji o własnym dorobku, co zostało ustalone na etapie selekcji grupy poddanej badaniu.

Katalogi biblioteczne on-line to przede wszystkim: Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny *NUKAT* - katalog centralny polskich bibliotek naukowych i akademickich, który nie obejmuje jednak uczelnianych repozytoriów i bibliotek cyfrowych; Katalog Rozproszony Bibliotek Polskich *KaRo* - wyszukiwarka pozwalająca na dostęp do informacji o zasobach wielu, ale nie wszystkich, polskich bibliotek, podobnie jak *NUKAT* nie obejmuje uczelnianych repozytoriów i bibliotek cyfrowych; katalog komputerowy *Biblioteki Narodowej* - pozwala na przeszukiwanie kilku baz danych: bibliografia narodowa, czasopisma, księgozbiór oraz zasoby cyfrowe, ale tylko tej biblioteki. Każdy z tych katalogów dostarcza informacji o badaczu tylko wtedy gdy jest on autorem lub współautorem książki, redaktorem pracy zbiorowej lub autorem opracowania naukowego edycji źródeł lub wspomnień. Dodatkowo katalog *BN* dostarcza informacji o redaktorze naczelnym czasopisma oraz autorstwie artykułów w niektórych gazetach, z tym, że nie w czasopismach naukowych. Stąd też te źródła informacji o dorobku naukowym są bardzo niepełne. Nie pozwalają na dotarcie do informacji o większej części dorobku każdego historyka, czyli autorstwa rozdziału w pracy zbiorowej i artykułu w czasopiśmie naukowym. Nie zapewniają też dotarcia do pełnych tekstów prac z wersji cyfrowej. Taką możliwość daje katalog *Federacji Bibliotek Cyfrowych*, który umożliwia dostęp do pełnych tekstów prac umieszczonych w wersji cyfrowej w jednej z ponad dziewięćdziesięciu (stan na lipiec 2012 r.) bibliotek cyfrowych w Polsce. Jednakże, spośród badanych historyków, tylko trzech przekazało do bibliotek cyfrowych jakiegokolwiek swoje prace. Są to wyłącznie książki autorskie i prace pod redakcją danego historyka. Tak więc informacji o artykułach w czasopismach i rozdziałach w pracach zbiorowych tych badaczy w ten sposób nie uzyska się. Z kolei katalog *DART-Europe* obejmuje ponad 430 bibliotek naukowych i konsorcjów bibliotecznych z 24 państw pracujących wspólnie nad poprawą możliwości powszechnego dostępu do badawczych prac dyplomowych i dysertacji powstających w Europie; *Europeana* pozwala na korzystanie z m.in. książek udostępnionych w wersji cyfrowej przez ponad tysiąc instytucji z Europy; *The European Library* pozwala na przeszukiwanie katalogów i zasobów cyfrowych bibliotek narodowych z 48 państw europejskich, także z Polski, a *WorldCat* daje dostęp do katalogów ponad 10 tys. różnorodnych

bibliotek na świecie. Jednakże te katalogi bazują na danych dostarczanych przez katalogi bibliotek stowarzyszonych w odnośnych systemach. W związku z tym zawarte w nich informacje o dorobku badanej grupy historyków pokrywają się z tymi, które otrzymano ze wspomnianych wcześniej katalogów bibliotek polskich. Jedyną nowością są informacje o tym, które biblioteki poza Polską posiadają w swoich zbiorach książki polskich historyków wydane w języku polskim.

Częściowe uzupełnienie informacji, których brak w katalogach bibliotecznych, zapewniają bibliograficzne bazy danych. *Arianta* zawiera informacje o ponad 3200 polskich czasopismach naukowych, które w wersji elektronicznej udostępniają przynajmniej spisy treści. Jednakże nie pozwala na jakiegokolwiek wyszukiwanie artykułów publikowanych w tych czasopismach.

BazHum to baza zawartości polskich czasopism naukowych z zakresu nauk humanistycznych i społecznych. Pozwala na uzyskanie kompletnej informacji bibliograficznej artykułów i recenzji zamieszczonych, w przypadku badanej grupy historyków, w takich czasopismach jak: „Biuletyn IPN”, „Dzieje Najnowsze”, „Klio”, „Pamięć i Sprawiedliwość”, „Rocznik Krakowski”, „Studia Claromontana”, „Studia Historyczne”, „Studia Źródłoznawcze”, „Szkice Podlaskie”, „Wiadomości Historyczne”, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Historyczne”.

Bibliografia Historii Polskiej zawiera te same dane, co kolejne roczniki wydawane pod tym tytułem w formie książkowej przez Instytut Historii PAN. W przeciwieństwie do *BazHum* uwzględniła nie tylko artykuły w czasopismach, lecz także w pracach zbiorowych. Aktualnie wersja elektroniczna pozwala na wyszukiwanie danych w rocznikach 1988–2007. Stąd też w opisywanych badaniach baza ta nie została uwzględniona.

Biblioteka Narodowa prowadzi m.in. bazę artykułów z czasopism polskich wydanych od 2005 r. Dostarcza ona kompletną informację bibliograficzną dla prac opublikowanych przez badaną grupę historyków w czasopismach naukowych do 2010 r.

The Central European Journal of Social Sciences and Humanities jest bazą danych publikującą informacje bibliograficzne i angielskojęzyczne streszczenia artykułów, które ukazują się, głównie w językach narodowych, w czasopismach poświęconych naukom społecznym i humanistycznym, wydawanych w Czechach, na Węgrzech, w Polsce, Słowacji, a także w Bośni i Hercegowinie, Estonii, Łotwie, Litwie, Serbii, Słowenii i Ukrainie. Obecnie odpowiednie umowy podpisały redakcje 320 czasopism. W przypadku badanej grupy historyków natrafiono jedynie na pojedyncze artykuły czterech historyków opublikowane w czasopismach indeksowanych przez CEJSSH („e-Mentor”, „Historica: revue pro historii a pribuzne vedy”; „Klio”, „Rocznik Lubuski”, „Studia Historyczne”).

LitDok - bibliograficzna baza danych do historii Europy Środkowo-Wschodniej prowadzona jest przez Herder Institut. Zawiera informacje o pracach wydawanych w różnych językach dotyczące wszystkich epok historycznych. Indeksuje książki i artykuły badanych historyków, które opublikowano w następujących czasopismach: „Acta Poloniae Historica”, „Biuletyn IPN”, „Dzieje Najnowsze”, „Kwartalnik Historyczny”, „Pamięć i Sprawiedliwość”, „Res Historica”, „Rocznik Chełmski”, „Studia Historyczne”, „Studia Podlaskie”, „Wiadomości Historyczne”, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Historyczne”, „Zeszyty Sandomierskie”. Indeksowane są także artykuły w wybranych pracach zbiorowych.

Scopus - baza ta posiada m.in. dział *Social Science and Humanities*, który zawiera dane bibliograficzne i abstrakty artykułów, a także niektórych materiałów konferencyjnych i serii książek. Spośród polskich

czasopism historycznych indeksuje jednak tylko nieliczne („Acta Poloniae Historica”, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”). Stąd też uzyskano informacje jedynie o pojedynczych artykułach dwóch spośród badanych historyków.

ViFaOst (Wirtualna Biblioteka Wschodnia) – bibliografia interdyscyplinarna prac naukowych, w tym publikacji z dziejów Europy Wschodniej i Środkowej. Dostarcza informacji o książkach badanej grupy historyków oraz o artykułach opublikowanych w „Acta Poloniae Historica”, „Dziejach Najnowszych” oraz w czasopiśmie „Pamięć i Sprawiedliwość”. Wyszukiwarka pozwala na dotarcie do informacji o artykułach w pracach zbiorowych, ale do tego konieczna jest znajomość nazwiska redaktora naukowego danej pracy.

Web of Science oferuje *Arts & Humanities Citation Index*, *Conference Proceedings Citation Index-Social Science & Humanities* oraz *Book Citation Index-Social Sciences & Humanities* - są to indeksy cytowań poszczególnych artykułów publikowanych w wybranych czasopismach naukowych z zakresu nauk społecznych i humanistycznych, a także w bardzo wyselekcjonowanej grupie książek i materiałów konferencyjnych. Za lata 2008-2012 nikt z badanej grupy historyków nie jest indeksowany w tej bazie. Wynika to głównie z faktu, że nie uwzględnia ona publikacji w języku polskim, ani polskich czasopism historycznych.

Informacji o dorobku badaczy można szukać także w serwisach społecznościowych przeznaczonych dla naukowców. Osoby, które w danym serwisie posiadają konto mogą zamieszczać informacje o swoim dorobku, a niejednokrotnie także i teksty własnych prac. Dostęp do tych materiałów jest możliwy dla innych posiadaczy kont. W serwisach *AcademiaEdu*, *ResearchGate* i *ResearcherID* ma konto tylko jeden z badanej grupy historyków, jednakże nie udostępnił danych o swoim dorobku. Podobnie wygląda sytuacja w *Clio Online* i *Index Copernicus* - tylko jeden z historyków założył w tych serwisach konta, ale tym razem udostępnił informacje o swoim dorobku. W serwisie *iProfesor* założyło konta dwóch naukowców objętych badaniami, ale nie udostępnił informacji o dorobku. Można odnieść wrażenie, że serwisy społecznościowe nie przyjęły się w środowisku polskich historyków jako narzędzie do komunikacji i usprawnienia badań.

Wyszukiwanie danych bibliograficznych i pełnych tekstów prac możliwe jest także za pomocą programów do obliczania cytowań i zarządzania bibliografią⁵⁶. *Citavi* wyszukuje informacje w katalogach bibliotek i bazach danych dostępnych online. Zakres uzyskanych danych na temat badanej grupy historyków nie wykracza więc poza to, co ustalono w trakcie badań z użyciem tych źródeł informacji. *Publish or Perish*, *EndNote*, *Mendeley*, *ReadCube* oraz *RefWorks* do wyszukiwania danych wykorzystują *Google Scholar*, a więc pozwalają na uzyskanie takich samych informacji, które można uzyskać wykorzystując tę wyszukiwarkę.

Wnioski

Nie jest możliwe uzyskanie w miarę kompletnych danych bibliograficznych dotyczących najnowszego dorobku polskiej historiografii, korzystając wyłącznie z zasobów i usług dostępnych w Internecie. Historycy bowiem sami nie dbają o dostarczenie takiej informacji poprzez profile osobowe na portalach swoich uczelni i poprzez serwisy społecznościowe dla badaczy. Unikają prezentowania cyfrowych wersji swoich prac w internetowych bazach danych, repozytoriach i bibliotekach cyfrowych.

⁵⁶ O programach tego typu kilka artykułów znajdziemy na blogu Emanuela Kulczyckiego - <http://ekulczycki.pl/>.

Rzadko publikują w czasopismach indeksowanych przez bazy bibliograficzne. Istniejące narzędzia wyszukiwawcze, nawet użyte komplementarnie, nie zapewniają obecnie dostępu do pełnej informacji o dorobku poszczególnych historyków, którzy nie wykazują aktywności wspomnianej powyżej. Największy problem stwarza dotarcie do danych o artykułach zamieszczonych w pracach zbiorowych, które stanowią przecież znaczącą część dorobku każdego historyka. Na jeszcze większe trudności natrafia osoba zainteresowana dotarciem do pełnych tekstów artykułów i książek lub nawet tylko ich streszczeń. Zarówno prawo autorskie jak i polityka większości polskich uczelni obecnie raczej nie zachęcają do umieszczania w Sieci pełnych tekstów prac naukowych, chociaż należy podkreślić, że ten problem nie jest trudny do rozwiązania. Każdy badacz ma prawo umieścić preprint swojej pracy w jednym z istniejących, powszechnie dostępnych, repozytoriów lub bibliotek cyfrowych, albo w serwisie społecznościowym. Może także wynegocjować z wydawnictwem, które wydało jego pracę w wersji tradycyjnej, umieszczenie wersji cyfrowej w jednym z repozytoriów internetowych. W tym przypadku ważne jest zastosowanie zasad *Academic Search Engine Optimization*, dzięki którym praca będzie indeksowana przez wyszukiwarkę *Google Scholar*⁵⁷. Znane są także przypadki publikowania książek naukowych od razu w wersji elektronicznej na licencji Creative Commons⁵⁸, chociaż środowisko historyków, jak na razie, ma problem z zaliczeniem takich publikacji do dorobku naukowego (mimo, że przeszły proces recenzji). Można również wybierać jako miejsce publikacji takie czasopisma naukowe, które obecne są w Sieci na zasadach wolnego dostępu (np. „Kultura i Historia”⁵⁹); umieszczają w Internecie spisy treści poszczególnych numerów, a także, z pewnym opóźnieniem, pełne teksty artykułów (np. „Pamięć i Sprawiedliwość”⁶⁰); są indeksowane przez bazy typu BazHum, CEJSSH, LitDok i ViFaOst.

Istotne jest także, by administratorzy repozytoriów i bibliotek cyfrowych zadbali o lepszą widoczność zgromadzonych zasobów dla internetowych narzędzi wyszukiwawczych, ponieważ ten problem jest jednym z istotnych powodów, dla których dane bibliograficzne o dorobku polskich historyków są w Sieci bardzo niekompletne. Konieczne jest systematyczne przekazywanie metadanych posiadanych publikacji elektronicznych do katalogów typu *WorldCat*, *Europeana*, *DART-Europe* czy *Federacja Bibliotek Cyfrowych*. Występuje przy tym problem interoperacyjności metadanych, czyli uzgodnienia schematu metadanych pomiędzy repozytorium lub biblioteką cyfrową, a systemem z niej korzystającym. W przypadku serwisów działających na zasadzie *Google Scholar*, odpowiednie dostosowanie schematu metadanych i właściwa ekspozycja tych metadanych znacznie poprawiają stopień zindeksowania obiektów repozytorium lub biblioteki cyfrowej, a tym samym ich widoczność w Internecie. Badania przeprowadzone na Uniwersytecie Utah, dotyczące optymalizacji uczelnianych serwisów internetowych dla wyszukiwarek, wykazały, że słabe wyniki pozycjonowania repozytoriów i bibliotek cyfrowych w *Google Scholar* związane są z tym, że do opisu zasobów wykorzystuje się format Dublin Core, niezbyt odpowiedni do precyzyjnego zapisu bibliograficznych cytowań naukowych prac akademickich i artykułów z czasopism oraz ich prostej identyfikacji przez systemy wyszukiwawcze. Ustalono, że instytucje korzystające ze schematów metadanych rekomendowanych przez *Google Scholar* (zalecane jest stosowanie standardów metadanych przemysłu wydawniczego:

⁵⁷ Zasady omówione w artykule Emanuela Kulczyckiego, Optymalizacja publikacji naukowych do wyszukiwarki Google Scholar, dostępnym na stronie - <http://historiaimedia.org/2011/10/12/optimalizacja-publicacji-naukowych-do-wyszukiwarki-google-scholar/>

⁵⁸ <http://creativecommons.org/licenses/>

⁵⁹ <http://www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/>

⁶⁰ http://www.ipn.gov.pl/porta1/pl/236/Pamiec_i_Sprawiedliwosc.html

Highwire Press, Eprints, Bepress i PRISM) i zapisywanych w postaci meta tagów w HTML, mają znacznie wyższe wskaźniki indeksowania (88-89%) niż pozostałe (38-48%)⁶¹. Z kolei wydawcy czasopism i prac zbiorowych powinni zadbać przynajmniej o umieszczanie w repozytoriach cyfrowych spisów treści i abstraktów. Dzięki temu informacja bibliograficzna byłaby powszechnie dostępna w Sieci.

Podsumowując, należy podkreślić, że internetowe narzędzia wyszukiwawcze z różnych powodów nie dostarczają w miarę kompletnej informacji bibliograficznej z zakresu dziejów Polski, tak więc obecnie nie powinny być traktowane jako autorytatywne źródło informacji, zarówno dla badaczy tworzących bibliografię, jak też instytucji i organów, które oceniają dorobek historyków. Oczywiście korzystanie z internetowych narzędzi wyszukiwawczych, ale głównie z katalogów bibliotecznych on-line i bibliograficznych baz danych, niewątpliwie ułatwia dostęp do informacji o najnowszych pracach z zakresu dziejów Polski.

Netografia

1. Choroś K., Efektywność wyszukiwarek internetowych, <http://www.zsi.pwr.wroc.pl/zsi/missi2002/pdf/s108.pdf>
2. Cisek S., Sapa R., Komunikacja naukowa w Internecie – mity i rzeczywistość, http://eprints.rclis.org/bitstream/10760/9148/1/cisek_sapa_2006.pdf
3. Derfert-Wolf L., Odkrywanie niewidzialnych zasobów sieci, https://eprints.rclis.org/bitstream/10760/8862/1/derfert_CPI.pdf
4. Kowalska M., Zasoby czasopiśmiennicze w polskich bibliotekach cyfrowych i bibliograficznych bazach danych - koegzystencja, konkurencja czy kooperacja? http://eprints.rclis.org/bitstream/10760/13125/1/kowalska_baztech_bydgoszcz.pdf
5. Kulczycki E., Optymalizacja publikacji naukowych do wyszukiwarki Google Scholar, <http://historiaimedia.org/2011/10/12/optimalizacja-publicacji-naukowych-do-wyszukiwarki-google-scholar/>
6. Sosińska-Kalata B., Nowe narzędzia organizacji wiedzy a jakość usług informacyjnych, http://eprints.rclis.org/bitstream/10760/13606/1/Sosinska_Nowe_narzedzia_organizacji_wiedzy.pdf

Summary: This article presents results of research on the usefulness of Internet search tools to the needs of Polish history researcher in search of bibliographic and full text research papers. The starting point are the informations about complete scientific achievement of selected historians of the last five years. Check the following tools have been subjected to search engines (search names and keywords): scientific search engines, library catalogs on-line, bibliographic databases, academic social networking sites, software for managing bibliographies. Already determined the extent to which these tools enable you to obtain information on the achievements of selected historians and which are not components of the acquis by the various search tools, and what affects it. Rules of conduct have been developed for the historian, who on the one hand he would like his legacy was the most visible, on

⁶¹ Arlitsch K., O'Brien P.S., Invisible institutional repositories. Addressing the low indexing ratios of IRs in Google Scholar, "Library Hi Tech", vol. 30, nr 1 (2012), s. 60-81.

the other hand would get a complete bibliographic information and possibly a good on-line access to full text publications.

Keywords: bibliography of scientific achievements, access full-text, search scientific, library online catalog, bibliographic database, scientific social network, a program to manage bibliography.

Autor jest pracownikiem Wydziału Humanistycznego UMCS w Lublinie. Prowadzi badania w zakresie dydaktyki szkoły wyższej, cyfrowych zasobów informacji i wiedzy, architektury i użyteczności serwisów internetowych oraz najnowszej historii Polski.